

Теоретичні погляди на власність

Бек Уляна Павлівна¹, Заболотна Наталія Ярославівна²

Опубліковано	Секція	УДК
12.02.2024	Право	338

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10648876>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні погляди на поняття власності в цивільно-правовому контексті. Зокрема, автор аналізує основні підходи до визначення та розуміння власності з урахуванням поглядів провідних теоретиків права та філософів. Розглянуто еволюцію концепції власності в ідентичності до сьогодення та проаналізовано її зв'язок із сучасним правовим середовищем. Висновки спрямовані на покращення розуміння та застосування концепції власності в цивільному праві.

Механізм приватизації активно використовувався і в інших країнах, але не в таких великих масштабах, яку країнах з трансформаційною економікою. В Україні, як і в інших пострадянських країнах, приватизація стала глобальним явищем і здійснювалася як ненаціоналізований соціально-економічний проект. Не всі етапи приватизаційної політики в Україні були успішними, а очікування від приватизації не виправдалися. У багатьох випадках приватні власники виявилися неготовими взяти на себе відповідальність за управління переданим майном, а бюджет не отримав значних податкових надходжень від переданих підприємств. Тимчасово отримані від приватизації кошти не відповідали очікуванням суспільства від приватизаційного процесу. Вище зазначені фактори зумовили необхідність перегляду ролі державної власності в економічній системі України.

Важливою передумовою створення такої нової ролі є поєднання державою принципів публічного та приватного права. Держава як суб'єкт приватноправових відносин реалізує приватноправові відносини для того, щоб у майбутньому виконувати публічно-правові функції. Звідси випливає висновок, що ця форма власності відіграє визначальну роль і повинна бути збережена як можлива.

Дослідження теоретичних поглядів на власність має також практичне значення для розвитку та вдосконалення законодавства про право власності. Це може вплинути на вирішення проблем, пов'язаних з власністю на технологічні інновації, інтелектуальною власністю та розподілом ресурсів у сучасних суспільствах.

Ключові слова: власність, право власності, суб'єкти управління, ревізіція, конфіскація, націоналізація, приватизація.

¹ кандидат, юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу, Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», доцент, <https://orcid.org/0000-0002-1770-4237>

² кандидат, юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу, Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», доцент, кандидат, юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу, Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-7921-3994>

Theoretical views on ownership

Annotation. The article analyzes theoretical views on the concept of property in the civil law context. In particular, the author analyzes the main approaches to the definition and understanding of property, taking into account the views of leading legal theorists and philosophers. The author examines the evolution of the concept of property in the ancient times and analyzes its relationship with the modern legal environment. The conclusions are aimed at improving the understanding and application of the concept of property in civil law.

The privatization mechanism has been actively used in other countries, but not on such a large scale as in the countries with transformational economies. In Ukraine, as in other post-Soviet countries, privatization became a global phenomenon and was implemented as a non-nationalized socio-economic project. Not all stages of privatization policy in Ukraine have been successful, and expectations of privatization have not been met. In many cases, private owners were not ready to take responsibility for managing the transferred property, and the budget did not receive significant tax revenues from the transferred enterprises. Temporarily received from privatization funds did not meet the expectations of the society from the privatization process. The above factors have necessitated a review of the role of state property in Ukraine's economic system.

An important prerequisite for the creation of this new role is that the state combines the principles of public and private law. The state, as a subject of private law relations, implements private law relations in order to perform public law functions in the future. This leads to the conclusion that this form of property plays a crucial role and should be preserved as much as possible.

The study of theoretical views on property is also of practical importance for the development and improvement of property law. This may have an impact on solving problems related to the ownership of technological innovations, intellectual property and resource allocation in modern societies.

Keywords: property, property rights, management entities, requisition, confiscation, nationalization, privatization.

Вступ

У процесі становлення ринкових відносин в Україні поняття "власність" і "відносини власності" слід розглядати як важливу передумову економічного розвитку. Важливість цього питання зумовлена тим, що кожна суспільно-економічна формація є конкретним відображенням економічної та соціальної організації змісту власності.

Власність посідає особливе місце в суспільному та приватному житті громадян. Майже кожна людина протягом життя стикається з тими чи іншими проблемами, пов'язаними з власністю. Власність також є фундаментом, який гарантує виживання національної економіки, існування та розвиток суспільства в цілому.

Ця тема дає можливість глибоко проаналізувати взаємозв'язки між основними елементами сучасного суспільства, такими як виробництво, власність та соціальні відносини.

Метою даного дослідження є систематизація та критичний аналіз теоретичних поглядів на власність в контексті цивільного права. Шляхом аналізу різних теорій та підходів до розуміння поняття власності ми намагаємося визначити основні аспекти цього поняття та його актуальність у сучасному правовому середовищі.

Результати

Там, де людське життя перебуває в природному стані, визнається природне право, і це втілюється в концепції природного права. Ця концепція відіграє важливу роль у визначенні невід'ємних прав, які, як кажуть, притаманні людині. Основними з них є право на свободу, право на життя і право на власність. На думку Джона Локка, власність виникає до створення держави і являє собою реалізацію природного права, яке є результатом природної діяльності людини [1, с. 9].

Права власності мають вирішальне значення для правової системи громадянського суспільства. На думку філософів, саме власники становлять основу суспільного життя і держави, і саме вони більше за інших зацікавлені в переході до громадянського стану. Джон Локк вбачав у власниках основу правопорядку і визнавав їх раціональними громадянами.

Детальний аналіз доктринальних пояснень поняття власності на різних етапах історичного розвитку суспільства підтверджує, що науковці трактують цю категорію з різних позицій.

Хтось аналізує власність крізь призму державних інститутів, хтось як основу економічної структури суспільства, хтось як правовий феномен, хтось як природне право людини і навіть як духовне благо [2, с. 29-30]. Тобто на багатоаспектність розуміння поняття власності впливала і соціальна атмосфера в суспільстві, і конкретні історичні обставини, і те, на якому історичному етапі розвитку знаходилась держава, в якій проживали ті чи інші вчені. На те, що право власності має багатоаспектний характер розуміння, яке не обмежується його економічним та юридичним значенням, вказує і дослідник права державної власності С. І. Пересунько [3, с. 4].

Відомий англійський вчений І. Бентам був переконаний, що власність і закон разом народжуються, разом і вмирають; поки не було законів, не було і власності; у випадку зникнення законів, зникає і власність [4].

Р. Коуз та А. Алчіан у юридичному тлумаченні поняття власності пішли далі, замінивши дефініцію власності на право власності. Права власності, як стверджували вчені: «це права володіння і використання, управління і відчуження, забезпечення захисту і спадщини, безстрокового володіння і відповідальності, виключення шкоди для оточуючих і використання процедур для відновлення власності, право на отримання доходу і компенсації» [5].

В науці найпоширенішим вважається економічне визначення власності, що описується привласненням індивідумом чи групою індивідів матеріальних благ, що створені природою або людською працею в процесі виробництва. Власність розглядається як суспільні відносини, що виникають між людьми з приводу привласнення матеріальних благ.

Право власності включає право володіння, право користування та право розпорядження. Ці правомочності, відомі як "класична тріада" права власності, сформувалися протягом багатьох століть, починаючи з часів римського приватного права. Хоча серед науковців існує розбіжність у поглядах на склад правомочностей власності в римському приватному праві, деякі вчені вважають, що повноцінна тріада існувала вже в той період [6, с.135].

Дослідження права державної власності вимагає аналізу його місця у системі права України. Інститут права власності є комплексним, з конституційним закріпленням норм, що визначають об'єкти і суб'єкти права власності, рівність суб'єктів цього права, гарантії та обов'язки власників. Крім того, визначено, що правовий режим власності повинен визначатися законами України.

Слід також зазначити, що всі три правомочності власника можуть здійснюватися виключно власником. Хоча інші особи, крім власника, також можуть мати певні

повноваження, всі повноваження належать виключно власнику. Це виключне право регулюється законом і не залежить від волі будь-якої іншої особи. Крім того, як зазначено в рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2005 від 11 травня 2005 року, "власник зобов'язаний при здійсненні своїх прав не завдавати шкоди навколишньому природному середовищу, не порушувати права та охоронювані законом інтереси громадян, юридичних осіб і держави" [9]. Іншими словами, абсолютність правомочностей власника обмежується обов'язком не завдавати шкоди навколишньому середовищу, не порушувати права та охоронювані законом інтереси громадян, юридичних осіб та держави. Практичне значення власності в сучасному суспільстві є ключовим для розуміння його економічного та соціального розвитку. Вплив власності відчувається в різних сферах життя, включаючи економіку, соціальні відносини та політику.

Приватна власність заохочує індивідуальну ініціативу та підприємництво і сприяє економічному зростанню. Здатність власників управляти та використовувати ресурси відіграє важливу роль у формуванні ефективних бізнес-структур та розвитку технологічних інновацій.

Власність впливає на індивідуальні та групові відносини в суспільстві. Власність може бути джерелом соціальної стабільності, але вона також може стати причиною соціальних конфліктів, особливо коли ресурси розподіляються нерівномірно. Володіння та використання спільних ресурсів окремими особами та групами створює соціальні зв'язки та відповідальність. Громади можуть розробляти власні внутрішні правила і норми використання спільних ресурсів.

Питання власності тісно пов'язані з політикою. Системи власності впливають на політичні структури та владні відносини. Зміни у правах власності мають значний вплив на політичну ситуацію та формування суспільних цінностей.

Власність створює стимули для інновацій та розвитку. Власники власності прагнуть збільшити цінність своїх ресурсів і зробити свій внесок у загальний прогрес, шукаючи нові технології та підходи до використання власності.

Власність відіграє важливу роль у встановленні верховенства права. Захист прав власності має фундаментальне значення для забезпечення соціальної стабільності та боротьби з корупцією і незаконними діями.

Здійснюючи свої права, власники також мають соціальні обов'язки. Зобов'язання не завдавати шкоди навколишньому середовищу та не порушувати права інших осіб є важливим аспектом управління власністю.

Поняття власності та права власності мають особливе значення в сучасному суспільстві. Вони впливають на наше життя і відображають наші стосунки з власністю та об'єктами.

Отже, вище ми ознайомились з тим, що власність – це фізична або психологічна концепція, яка означає, що певна річ належить конкретній особі. вона передбачає володіння, користування та розпорядження майном згідно з власними потребами та бажаннями власника.

Майнові права - це права, які дозволяють особі на власний розсуд вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, щодо майна, яке їй належить.

Право власності включає в себе, зокрема, три правомочності:

- можливість володіти майном, тобто мати майно у власності
- можливість користуватися майном, тобто використовувати всі корисні властивості майна; та
- можливість розпоряджатися майном, тобто продати, подарувати або знищити майно.

Водночас, слід зазначити, що право власності є обов'язком. Власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі невиконання цього обов'язку власник зобов'язаний відшкодувати шкоду, заподіяну іншим особам (наприклад, у разі рейдерського захоплення іншої квартири).

Окремі об'єкти нерухомості можуть належати одній особі (право приватної власності) або кільком особам (право спільної власності). Право власності виникає з підстав, не заборонених законом. Найпоширенішими способами набуття права власності є правочини, такі як договори (наприклад, купівлі-продажу, дарування) або заповіти, створення нових речей або зміна існуючих речей.

Важливо зазначити, що майнові права виникають лише через державну реєстрацію, наприклад, внесення інформації про майно до реєстру прав власності.

Захистити право власності можна як у судовому порядку, так і в позасудовому порядку. До способів захисту права власності в позасудовому порядку належать: здійснення повноважень органами державної влади або органами місцевого самоврядування, захист шляхом нотаріального посвідчення боргових документів, самозахист.

Основні методи судового захисту права власності включають:

1. Подання позову про визнання права власності, особливо у випадках оспорювання чи невизнання іншою особою цього права, а також у випадку втрати документа, що підтверджує право власності.
2. Використання віндикаційного позову (від лат. *vindicatio* - захист) для вимагання повернення своєї речі власником від особи, яка неправомірно володіє нею.
3. Застосування кондикційного позову (від лат. *condictio* - вимога про повернення) для вимагання своєї речі в особи, яка набула чи утримує майно від іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави.
4. Подання негаторного позову (від лат. *negatorius* - відхилення) для вимоги усунення перешкод у власника для користування та розпорядження своїм майном.
5. Подання позову про визнання правочину недійсним і використання реституції (від лат. *restitutio* - відновлення) для вимоги повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину.

Право власності в Україні є недоторканим, і ніхто не може бути незаконно позбавлений цього права або обмежений у його реалізації. Позбавлення або обмеження права власності можливі лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Примусове відчуження об'єктів права власності може застосовуватися лише в рідкісних випадках з мотивів суспільної необхідності, визначених і встановлених законом, і за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості. Винятком є випадки воєнного або надзвичайного стану, коли майно може бути примусово відчужене у власника з подальшим повним відшкодуванням його вартості.

Завершуючи обговорення теоретичних поглядів на власність, пропонується розглядати новий вимір у розуміння цього ключового поняття. За останні роки спостерігається зростаючий інтерес до екологічних аспектів суспільства, та важливість врегулювання відносин між людиною і природою.

Запропонуємо теорію "Суспільно-Екологічної Власності", яка базується на ідеї, що матеріальні блага, створені природою чи людьми, мають бути розглядатися як спільна власність суспільства. Відповідно, власність і правомочності повинні бути спрямовані на забезпечення екологічної стійкості та гармонії.

Ця теорія передбачає взаємодію громадян, урядових структур та природи в рамках єдиної системи, де кожен має відповідальність за збереження та відновлення природних

ресурсів. Такий підхід сприяє створенню сталого, екологічно орієнтованого суспільства, де власність є інструментом для досягнення екологічної рівноваги.

Зважаючи на зміни в сучасному світі та насущність екологічних проблем, теорія "Суспільно-Екологічної Власності" може виявитися актуальною та продуктивною у формуванні нового підходу до власності в контексті сучасних викликів.

Висновки

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що науковці підходять до поняття власності з різних точок зору. Зокрема, якщо одні вчені розглядають власність як правове явище, то інші - як елемент економічної системи. Таке розмаїття трактувань свідчить про багатогранність і складність самого поняття.

Однак ми пропонуємо розглядати право власності як врегульовані нормами права суспільні відносини з приводу володіння, користування та розпорядження майном.

Це дослідження показує, що історичний контекст має значний вплив на теоретичні підходи до власності. Розуміння власності еволюціонує з часом і змінюється у відповідь на соціокультурне та економічне середовище, що дає змогу краще зрозуміти еволюцію суспільних відносин.

Важливим висновком є те, що власність є результатом взаємодії індивідів у суспільстві. Індивіди вступають у відносини для досягнення своїх цілей і задоволення своїх бажань, і власність є важливою складовою цієї взаємодії.

Дослідження різних теорій власності вказують на необхідність гнучкості правової бази, що регулює відносини власності. Іншим важливим аспектом є розширення самого поняття власності. Наприклад, зростаючий інтерес до власності на дані, права на персональні дані та екологічну власність може дати нові напрямки для розвитку правових норм.

Зміни в економічних моделях, таких як колективна економіка та децентралізовані організації, можуть вплинути на сприйняття та управління власністю в цілому. Поява нових форм власності та адаптація до інновацій і технологічного прогресу стануть важливим аспектом економічного і соціального життя.

Власність визначає правовий статус власників, їхні права та обов'язки. Власність визначає наші особисті стосунки з майном, а права власності гарантують законність і захист власності.

Список використаних джерел

1. Керей В. Суспільно-політичні погляди Джона Локка. *Студентський науковий вісник*. № 47. Тернопіль. 2022. 8-10 С.
2. Москалюк Н. Б. Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації: дис. ...д-ра юр. наук :12.00.03. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 474 с.
3. Пересунько С.І. Право державної власності та його здійснення в період ринкових реформ в Україні. Автореф. на здобуття ступеня к.ю.н., 12.00.03. Київ. 1998 р. 20 с
4. The philosophy of history /edited by Patrick Gardiner. *New York: Oxford University Press, London*. 1974. 224 p.
5. Coase R. H. The Problem of Social Cost. The University of Chicago Press Stable. *Journal of Law and Economics, Vol. 3*, 2010. pp. 1-44 URL: <http://www.jstor.org/stable/724810> (дата звернення: 23.01.2024)
6. Кісель В.Й. Трансформація концепцій про сутність права власності. *Форум права* № 1. Київ. 2015. С. 135-140.
7. Рішення Конституційного Суду N 4-рп/2005 від 11.05.2005 р. Електронний ресурс. Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-05#Text> (дата звернення: 23.01.2024)

8. Основне, що кожна людина має знати про право власності. *Протокол: юридичний інтернет ресурс.* URL: https://protocol.ua/ua/osnovne_shcho_kogna_lyudina_mae_znati_pro_pravo_vlasnosti_1/ (дата звернення: 30.01.2024)